

AUDYT KRAJOBRAZOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

KRAJOBRAZ PRIORYTETOWY

CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU

Nazwa krajobrazu: Nikiszowiec

Kod krajobrazu: 24-341.13-167

Położenie administracyjne: Gmina Katowice, Powiat Katowice

Katowice, Warszawa

2025

Projekt realizowany na zlecenie
Województwa Śląskiego
(Umowa CRU WSL nr 1462/GN/2021)

Wykonawca prac:

Konsorcjum w składzie

Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska
(Lider Konsorcjum)

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Uniwersytet Śląski w Katowicach
(Partner Konsorcjum)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
(Partner Konsorcjum)

Akademia Śląska (dawniej Wyższa Szkoła Techniczna)
w Katowicach
(Partner Konsorcjum)

Kierownik naukowy Audytu:

dr hab. Urszula Myga-Piątek, prof. UŚ – Uniwersytet Śląski w Katowicach

fot. okładka:

Zabytkowy układ urbanistyczny charakterystyczny dla dzielnicy Nikiszowiec: z dominantą neobarokowego kościoła św. Anny i dwoma kominami Kopalni Wieczerek (fot. Jakub Botwina)

1 METRYCZKA OGÓLNA KRAJOBRAZU

Nazwa Krajobrazu	Nikiszowiec
ID	270
Kod krajobrazu	24-341.13-167
Typ, podtyp krajobrazu	10c - Obszary zabudowy mieszkaniowej
Typ rzeźby terenu*	C - Krajobrazy pagórkowate
Kod mezoregionu*	341.13
Nazwa mezoregionu*	Wyżyna Katowicka
Typ krajobrazu naturalnego*	Wyżyn i niskich gór
Nazwa krajobrazu naturalnego*	Węglanowe i gipsowe - erozyjne: zwartych masywów ze skałkami
Kod podokręgu geobotanicznego*	C.3.1.n
Nazwa podokręgu geobotanicznego*	Bytomsko-Mysłowicki
Typ krajobrazu roślinności potencjalnej*	16; 69
Nazwa krajobrazu roślinności potencjalnej*	Grąd subkontynentalny, odmiana małopolska, forma wyżynna, seria uboga; Środowiska zdewastowane o nieznanej tendencji rozwojowej
Kod regionu historyczno-kulturowego*	I.E.8
Nazwa regionu historyczno-kulturowego*	Konurbacja katowicka, region przemysłowy
Położenie administracyjne	Gmina Katowice, Powiat Katowice
Powierzchnia (ha)	108,06

*podano dla jednostki dominującej

2 CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU

Krajobraz priorytetowy - wielkomiejski, obszary zabudowy mieszkaniowej obejmujący zabudowę mieszkaniową w dzielnicy Katowic - Nikiszowcu. Jednostka obejmuje osiedle robotnicze z przylegającymi obszarami poprzemysłowymi byłej KWK Wieczorek i Kolonią Wysockiego.

Krajobraz wskazany jako priorytetowy w wyniku:

- zastosowania algorytmu w zakresie kryterium reprezentatywności, ze względu na występowanie zestawu cech charakterystycznych i właściwych dla modelowego, klasycznego wzorca danego podtypu;
- oceny eksperckiej z kryterium ważności ze względu na modelowy, klasyczny przykład osiedla robotniczego o wyróżniającym się układzie urbanistyczno-przestrzennym, wpisanym do rejestru zabytków i uznanym za Pomnik historii (Osiedle robotnicze Nikiszowiec). Do pozytywnych cech charakterystycznych typologicznie należy wyróżniająca się gęstość liniowych zadrzewień.

3 WALORY KRAJOBRAZOWE

Walory przyrodnicze

Element przyrodniczy jednostki stanowi zieleń ogródków działkowych oraz zieleń miejska.

Walory kulturowe

Na terenie jednostki występują liczne obiekty kulturowe dawnej Kopalni Węgla Kamiennego Wieczorek oraz osiedla robotniczego. O unikatowym charakterze osiedla decyduje układ urbanistyczny oraz zabudowa z surowej czerwonej cegły licówki. Zasadnicze ciągi zabudowy nakryte są dachami dwuspadowymi, krytymi papą (tzw. piąta elewacja - charakterystyczna). Charakterystyczne arkady i ciąg sklepów (konsumów) na pl. Wyzwolenia oraz mozaika z różami na elewacji przy rynku. Budynki charakteryzują się silnym zróżnicowaniem detali takich jak łukowe nadproża otworów okiennych i drzwiowych, wykusze o różnej wysokości, głębokości i kształcie czy portale. Osiedle powstawało w latach 1908 - 1919 dla pracowników KWK Wieczorek (wtedy Giesche). Osiedle uznane za Pomnik historii. Cennymi obiektami są także zabudowania byłej KWK Wieczorek, w tym szczególnie budynek cechowni i łaźni, sortownia, elektrownia, warsztaty mechaniczne i stolarnia oraz nadszybie, maszynownia i wieża wyciągowa szybu Pułaski. Równie istotny jest położony w pewnej odległości od zakładu głównego zespół zabudowy oraz wieża wyciągowa szybu Poniatowski (dawn. Nickisch).

Fizjonomia krajobrazu

Jednostka zróżnicowana fizjonomicznie obejmuje zabudowę osiedla mieszkaniowego oraz tereny przemysłowe. Osiedle Nikiszowiec posiada unikatowy układ urbanistyczny, w którym punktem centralnym jest wydłużony plac Wyzwolenia, będący przedłużeniem ulicy Janowskiej, przy którym znajdują się najważniejsze budynki usługowe. Na południe od placu Wyzwolenia i ulicy Janowskiej znajduje się zabudowa mieszkaniowa. Tworzą ją bloki mieszkalne połączone w sześć zwartych, zamkniętych kwartałów, wydzielonych przecinającymi się prostopadłe ulicami. Z ulicy do wnętrza kwartałów prowadzą szerokie, sklepione przejścia (tzw. ajnfarty). Zamknięcia ulic podkreślają przerzucone nad nimi przewiązki wsparte na szerokich arkadach, łączące bloki mieszkalne. W części północnej znajdują się trzy kwartały wydzielone ulicami zbiegającymi się promieniście na placu Wyzwolenia. Tutaj, w sąsiedztwie dawnego szybu Nickisch znajduje się największy kwartał na osiedlu. Zlokalizowano w jego obrębie najważniejsze budynki administracyjne kopalni Giesche, a także obiekty zaplecza socjalnego, między innymi budynek dyrekcji kopalni oraz dom noclegowy dla samotnych górników. W kwartale tym umieszczono ponadto pralnię z magłem i suszarnią oraz obsługujące osiedle kotłownię i wieżę ciśnień. We wschodniej części wybudowano dwa wolnostojące budynki szkół wraz z mieszkaniami dla nauczycieli, a także kościół z plebanią, natomiast poza torami kolejowymi (za terenem osiedla), przy obecnej ul. Zamkowej powstały szpital (barak zakaźny), ochronka dla dzieci oraz oczyszczalnia ścieków. Lokalne dominanty stanowią - kościół św. Anny przy rynku, wieża ciśnień oraz cechownia i szyb - wraz z osiami widokowymi wzdłuż ul. Szopienickiej i Św. Anny.

4 DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

ZDJĘCIE NR 1

Ulica Rymarska na Nikiszowcu. Charakterystyczny układ zabudowy oraz brama prowadząca na osiedle (fot. Tomasz Wites)

ZDJĘCIE NR 2

Układ urbanistyczny Nikiszowca z widocznymi dominantami - wieżą wodną i kościołem, widoczna także charakterystyczna brama i podwórka osiedlowe (fot. Jakub Botwina)

ZDJĘCIE NR 3

Podwórka osiedla Nikiszowiec - wnętrza urbanistyczne oraz dominanta - kościół (fot. Jakub Botwina)

ZDJĘCIE NR 4

Zbudowania kopalni Wierczonek, z szybem Pułaski i dominantami kominów. W głębi osiedle Nikiszowiec z dominantą kościoła (fot. Jakub Botwina)

ZDJĘCIE NR 5

Widok z lotu ptaka na osiedle Nikiszowiec, położone w otoczeniu terenów leśnych; na pierwszym planie nowa zabudowa mieszkaniowa tzw. Nowy Nikiszowiec (w sąsiednim krajobrazie), nawiązująca architekturą i rozplanowaniem to wzorca zabudowy kwartałowej (fot. Tomasz Wites)

5 DOKUMENTACJA KARTOGRAFICZNA

POŁOŻENIE KRAJOBRAZU PRIORYTETOWEGO

